

Türküstan

www.turkustan.az

**Aydın
Qasımlı**

*Filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru*

Bizim yazar

Milli, dini və insani duyğularla bəslənən, Türk kimi yaşayıb, Türk kimi yüksələn və Türk kimi bu dünyanı tərk edib əbədiyyətə qovuşan əsil türklər yalnız öz millətinə deyil, bütün insanlığa xidmət etmiş, bəşəriyyətin böyük bir bölümünü zaman-zaman rifaha ulaşırmış, elmi, ictimai, iqtisadi və siyasi baxımdan durmadan yüz illərlə yüksəlmiş, beş min illik bir dövərdə tarixə mədəniyyətin ən yüksək mərhələsi sayılan 25 imperatorluq, 60 dövlət, 4 atabəylik, 32 bəylik, 35 xanlıq və 9 Cümhuriyyət bəxş etmişlər.

Türklərin bu əzəmət və yüksəlişi onun düşmənlərini qıcıqlandırmış, Türkləri yox etmək və ya ən azı zəif duruma düşürmək üçün yüz illərlə düşüncə-düşünməmiş, nəhayət XX yüzilliyin ikinci onilliyində bu istəklərinə nail olmuşdular. Türk düşmənləri birləşib Türklərin 600 illik Osmanlı İmperatorluğuna son qoymaqla da kifayətlənməyib Türkiyə Türklərini də digər Türklər kimi əsarət altına almağa girişmişdilər. Bu məqsədlə onlar Türkiyənin içində yaşayan xristian yunanları və erməniləri həyətli dəstəkləyərək ölkə daxilində qətləmlər törətmiş, ölkəni və xalqı yağmalamaqla Türkiyə Türklərini də dövlətdən məhrum etməyə çalışmışdılar. Ölkənin belə bir durumunda Tanrı öz ordusu saydığı Türk millətinin bağrından bir qurtarıcı çıxarmış və bu qurtarıcı Türk millətinə yeni bir həyat bəxş etmişdir. Bu qurtarıcı tarixdə məşhur Qazi Mustafa Kamal Atatürkdür.

Əsil adı Mustafa olan Atatürk 1881-ci ildə Səlanikdə anadan olmuş, atası Əli Rza Əfəndi, anası Zübeydə xanımdır. Ata tərəfindən ulu babası Hafiz Əhməd Əfəndi XIV-XV əsrlərdə Konya və Aydından Makedoniyaya yerləşdirilən Qocacıq Yür-yüklərindəndir. Anası Zübeydə xanım isə Səlanik yaxınlığındakı Lanqaza qəsəbəsinə yerləşmiş qədim bir Türk ailəsinə mənsubdur. Milis zabiti, vəqf katibi və daha sonra taxta ticarəti yapan Əli Rza Əfəndi 1871-ci ildə Zübeydə xanımla evlənmiş, ondan altı övladı olmuş, dördü kiçik yaşlarında öldüyündən Atatürkün yalnız 1956-cı ilə qədər yaşayan bacısı Makbulə xanım qalmışdı.

İlk təhsilini ulu babası Hafiz Mehmet Əfəndinin əsasını qoyduğu məhəllə məktəbində, sonra atası Əli Rza Əfəndinin istəyi ilə Şəmsi Əfəndi məktəbində alan Mustafa atası 1888-ci ildə öldüyündən bir müddət Rapla Çiftliyində dayısının yanında qalmış,

sonra yenidən Səlanikə dönərək məktəbi bitirmiş və Səlanik Mülkü Rüştiyəsinə qeyd olunmuş, qısa bir aradan sonra 1893-cü ildə Hərbi Rüştiyeyə daxil olmuşdu. Hərbi Rüştiyədə riyaziyyat müəllimi onun istedadını yüksək qiymətləndir-

başlamışdı. 1911-ci ildə İtalyanların Trablisqərbə (Şimali Afrika-dakı Tripoliyə-A.M.) hücumu ilə başlayan müharibədə Mustafa Kamal bir qrup yoldaşı ilə birlikdə Tobruk və Dərnə bölgəsində görev almış, 22 dekabr 1911-ci ildə İtalyanlara qarşı Tobruk savaşını qazandıqından 6 mart 1912-ci ildə Dərnə komandanlığına təyin edilmiş, 1912-ci il oktyabr ayında Balkan müharibəsi başlayınca Qelibolu və Bolayır-dakı birliklərlə savaşa qatılmış, Demitoka və Ədirnənin geri alınmasında böyük xidmətlər göstərmiş, 1913-cü ildə Sofya Hərbi Attaşesinə təyin edilmiş, bu vəzifədə olarkən 1914-cü ildə "yarbay" (podpolkovnik) rütbəsinə yüksəlmiş, 1915-ci ildə Hərbi Attaşədəki vəzifəsi sona erince 19-cu tıməni (diviziyası) qur-

lertlərinə "Çanakkala keçilməz" dedirtmişdi.

Mustafa Kamal Çanakkala Savaşlarından sonra 1916-cı ildə Ədirnə və Diyarbəkirdə görev almış, 1 aprel 1916-cı ildə General-leytenant rütbəsinə yüksəlmiş, rus ordularına qarşı savaşaaraq Muş və Bitlisi geri almış, Şam və Hələbdəki qısa sürəli görevlərdən sonra 1917-ci ildə İstanbula gəlmiş, vəliəhd Vəlidəddin Əfəndi ilə Almaniyaya gedərək cəbhədə incələmələrə başlamış, bu səyahətdən sonra xəstələnərək Viyana və Qarışbada gedərək müalicə olunmuş, 15 avqust 1918-ci ildə 7-ci Ordu Komandanı olaraq Hələbə dönmüş, bu cəbhədə İngilis ordularına qarşı başarılı müdafiə savaşı yapmış, "Mondoros Mü-tarəkəsi" imzalandıqdan bir gün sonra 31 oktyabr 1918-ci ildə "İldi-

fa, Maraş, Ayıntap İngilislər tərəfindən işğal edilərək Fransızlara verilmiş, Antalya və Konyanı İtalyan orduları, Merzifon və Samsunu İngilis əsgərləri işğal etmiş, İstanbul müttəfiq qüvvələr tərəfindən işğal edilmiş, fursətdən istifadə edən Yunanlar İzmir işğal edərək məmləkətin içlərinə doğru irəliləməyə doğru başlamışdılar. Belə bir vəziyyətdə Türklər Mustafa Kamal Paşanın öndərliyində qurtuluş savaşına başlamış və qərbin imperialist güclərinə qarşı Cümhuriyyətin qurulmasına gedən yolu açmışdılar. Bütün bunları Mustafa Kamal Paşa o dövrdə belə dəyərləndirmişdi:

"İstila fikri ilə başlanan Çahan Hərbini xitama erdirən qaliblər təklif etdikləri sülh şərtləri ilə ana torpaqlarımızı, istiqlal və

Qazi Mustafa Kamal Paşa - Atatürk Cümhuriyyət - 100

rərək onu "Kamal" adlandırmış və o gündən başlayaraq Atatürk "Mustafa Kamal" adını daşımışdır.

Mustafa Kamal 1896-1899-cu illərdə Monastır Hərbi Məktəbində oxumuş, oranı bitirib İstanbula Hərbi Məktəbə daxil olmuş, 1902-ci ildə bu Hərbi Məktəbdən "teymən" (leytenant) rütbəsi ilə məzun olub Hərbi Akademiyada təhsilini davam etdirmiş, 11 yanvar 1905-ci ildə "yüzbaşı" (kapitan) rütbəsi ilə Akademiyanı bitirmiş, 1905-1907-ci illərdə Şamda 5-ci Orduda qulluq etmiş, 1907-ci ildə Kolağası (Baş kapitan) olaraq Monastır 3-cü Ordusunda, 19 aprel 1909-cu ildə İstanbula daxil olub hərbi qiyamı yatıran və Sultan Əbdülhəmid taxtdan salan Hərəkat Ordusunda Kurmay Başkanı (Ştab Naçalnik) vəzifəsi daşımış, 1910-cu ildə Fransaya göndərilmiş, 1911-ci ildə İstanbula General Kurmay Başkanlığında (Müdafiə Nazirliyində) çalışmağa

maq üçün Tekirdağa göndərilmiş, 18 mart 1915-ci ildə Çanakkala Boğazını keçməyə çalışan İngilis və Fransız donanması ağır itkilər verib Qelibolu yarmadasına hərbi qüvvə çıxarmağa qərar vermiş, 25 aprel 1915-ci ildə Arıburnuna çıxan düşmən qüvvələrini Mustafa Kamalın komandanlıq etdiyi 19-cu tımən Conkbayırında durdurmuş, bu qələbədən dolayı Mustafa Kamal "albay" (polkovnik) rütbəsinə yüksəlmişdi. 6-7 avqust 1915-ci ildə İngilislər yenidən Arıburnuna hücumu keçmiş, Anafartalar Qrupu Komandanı albay Mustafa Kamal 9-10 avqustda "Anafartalar Zəfəri"ni qazanmışdı. **Bu qələbəni 17 avqustda Kırəcətdə, 21 avqustda 2-ci Anafartalarda da təkrar edən albay Mustafa Kamalın əsgərlərinə "Mən sizə hücumu əmr etmirəm, ölməyi əmr edirəm" əmri cəbhənin taleyini dəyişdirmişdi. Mustafa Kamal Çanakkalada bir qəhrəmanlıq dastanı yazmış, Müttəfiq döv-**

rim Orduları Qrupu" Komandanlığına gətirilmiş, bu ordu ləğv edildikdən sonra 13 noyabr 1918-ci ildə İstanbula gələrək Hərbi Nazirlikdə görevə başlamışdı.

Qərbin imperialist dövlətləri dünya xəritəsini yenidən cizmaq və Osmanlı İmperatorluğunun ərazilərini paylaşmaq məqsədilə 1914-cü ildə I Dünya müharibəsini başlatmış və sonda 30 oktyabr 1918-ci ildə "Mondoros mü-qaviləsi"ni Osmanlı İmperatorluğuna imzaladaraq ona ağır şərtlər yüklemiş, bununla da onu tarix səhnəsindən silmiş, Osmanlı idarəsindəki Ərəb ölkələrini də öz nüfuz dairələrinə almışdılar. Bütün bunlarla kifayətlənməyən Qərb imperialistləri yunan və erməni birləşmələrini də arxalarına alaraq Türklərin ana yurdu Türkiyə ərazisini də işğala başlamış və bir çox ərazilərini də işğal etmişdilər. Fransızlar Adana və Anadolu dəmiryolu boyunca ən önəmli yerləri işğal etmiş, Güney Anadolu bölgəsindəki Ur-

hürriyyətimizi əlimizdən almağa, əsrlərdən bəri İslam və Türklüyün fədakar mühafizə olan millətimizi əsir dərəcəsinə endirməyə qalxmışdılar... İtilaf dövlətləri bəzi müstəqil bir dövlət halında yaşamağa qabiliyyəti olmayan bir millət hesab edir və bu yanlış düşüncə bəhanəsilə məmləkətimizi parçalamaq və millətimizi əsarət altına almaq istəyirdilər. Düşmənlərimiz istila etdikləri məmləkətimizdə hər növ müdafiə vəsaitindən təcrid edilmiş olan millətəşlərimizə qarşı bu günə qədər fasiləsiz olaraq təhrib, yağma, qətl kimi zülmələri tətbiq etməkdə heç bir tərəddüd göstərmədilər. Düşmənin bu insafsız qərarı və zülmü qarşısında millət olaraq...yeddidən yetmişə, qadın kişi, gənc qoca - hər kəs birlik çağırışına qoşuldu. Birlik bizi zəfərə ulaşırdı" (Bax: Atatürkün Söyləv və Demeçləri, II cilt, səh. 18).

(ardı gələn sayımızda)

Oxu, oxut, abunə ol!